

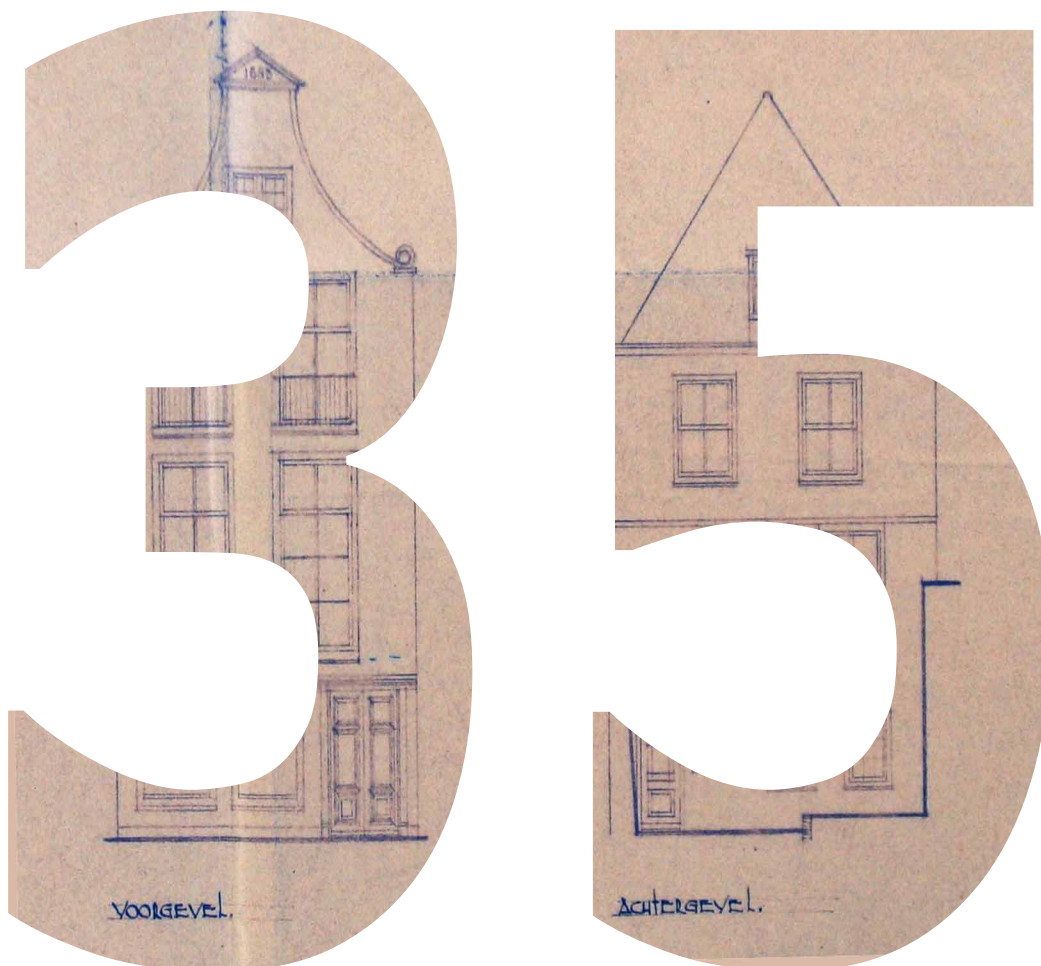
Dordrecht Ondergronds 35

Gemeente Dordrecht

Steegoversloot 18

Een archeologische waarneming

M.C. Dorst

2012

Gemeente Dordrecht
Stadsontwikkeling/Ruimtelijke Realisatie/Archeologie

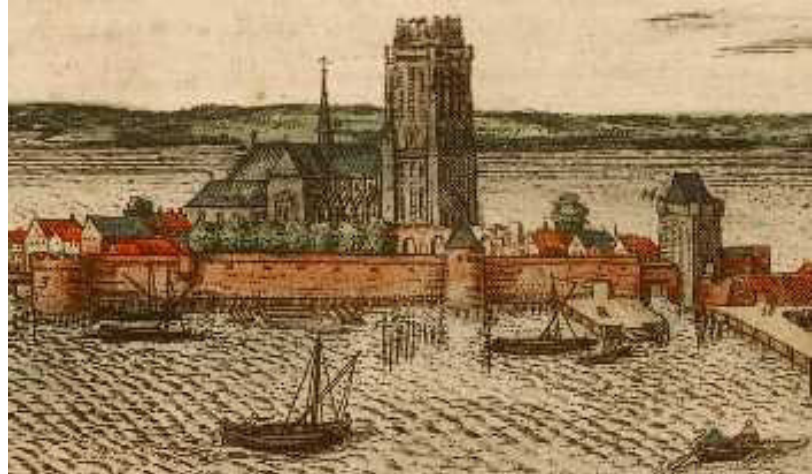
Colofon

ISSN: 1876-2379
Tekst: M.C. Dorst
Afbeeldingen: Gemeente Dordrecht, tenzij anders vermeld.
Redactie: D.B.S. Paalman
Vormgeving: D.B.S. Paalman
Uitgave: Gemeente Dordrecht, augustus 2012

Gemeente Dordrecht
Sector Stadsontwikkeling / Afdeling Ruimtelijke Realisatie / Archeologie
P: Postbus 8, 3300 AA Dordrecht
T: (078) 770 4905
E: monarch@dordrecht.nl
W: www.dordrecht.nl/archeologie.nl

© Gemeente Dordrecht, 2012

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch databestand of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoud

1. Inleiding	5
1.1 Algemeen	5
1.2 Administratieve gegevens	6
2. Gegevens onderzoeksgebied	7
3. Resultaten vooronderzoek	9
4. Veldonderzoek	13
4.1 Doel	13
4.2 Onderzoekresultaten	13
Literatuur	17
Begrippen en afkortingen	18

1. Inleiding

1.1 Algemeen

In het kader van graafwerkzaamheden voor het verlagen van de vloer aan het Steegoversloot 18 zijn op 5, 9 en 11 juli 2012 archeologische waarnemingen gedaan. Aangezien de graafwerkzaamheden binnen de 60 cm diepte bleven, was er geen sprake van een onderzoeksplicht.¹ Nadat er een melding kwam dat er sprake was van muurwerk, is besloten deze te documenteren. Daarnaast is de bodemopbouw gedocumenteerd door middel van twee boringen. Dit document betreft een korte rapportage van de waarneming. Dit type veldwerk is niet gedefinieerd in de KNA 3.2 en het betreft het documenteren van ad-hoc gemelde archeologische waarden. Het gaat onder ander om locaties die, door een te klein oppervlak of een zeer lage archeologische verwachting, niet onderzoeksplichtig waren, maar waar tijdens de werkzaamheden toch vermeldenswaardige archeologische sporen werden aangetroffen. Het betreft geen KNA-conforme uitwerking van archeologische gegevens, het is slechts een melding van de aanwezigheid van archeologische waarden. Het doel van de rapportage van een archeologische waarneming is het verschaffen van (basis)informatie voor archeologische adviezen, bureauonderzoeken en bij toekomstige, in de nabijheid gelegen, veldonderzoeken. Met dank voor de goede samenwerking met dhr. P.J. Visser van Bouwbedrijf Visser uit Sliedrecht en architectenburo HET uit Dordrecht.

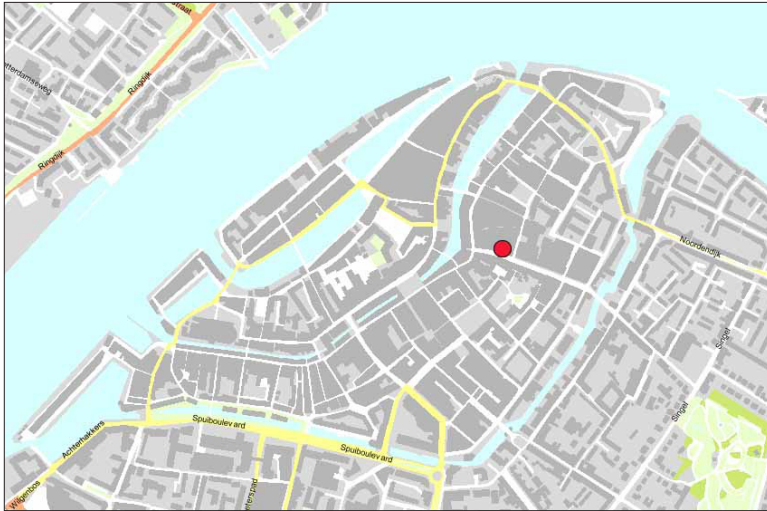
1 Hoevenberg 2011, archeologisch advies nr. 11A49, gemeente Dordrecht.

1.2 Administratieve gegevens

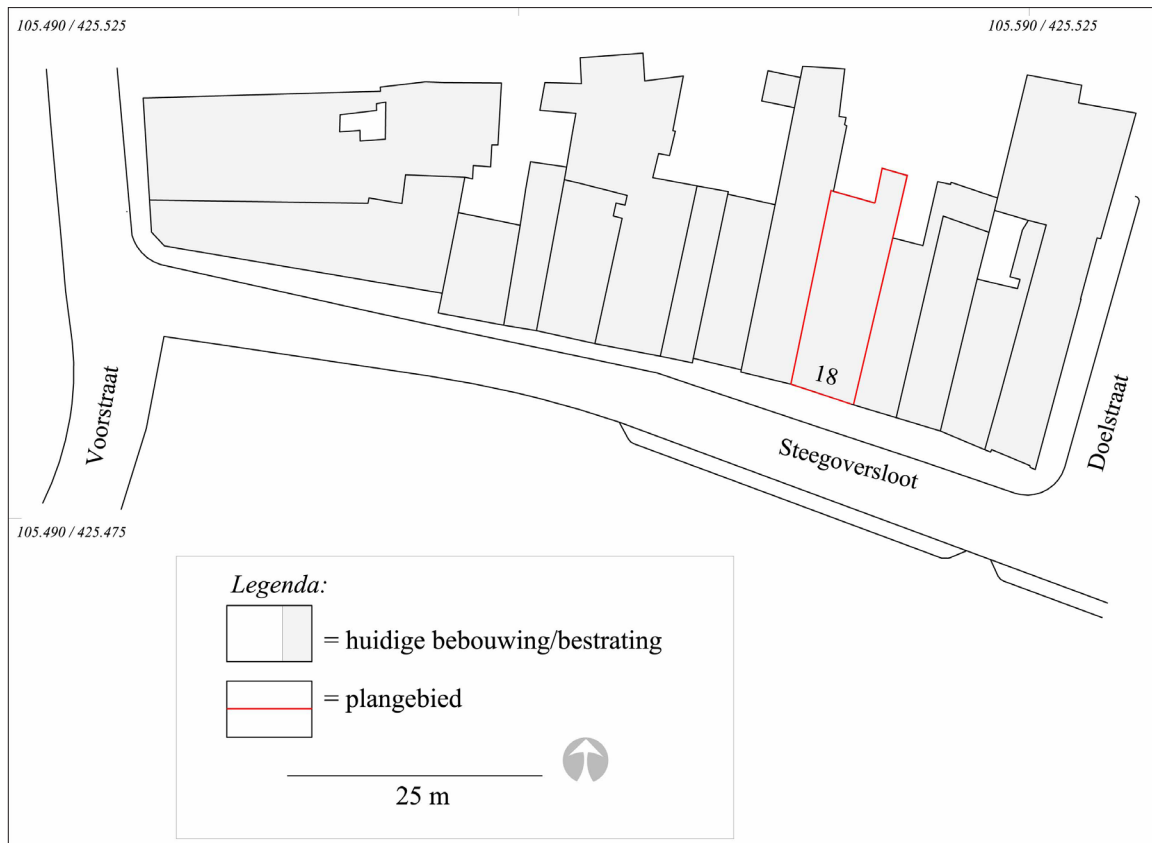
Type Onderzoek	Archeologische waarneming en boringen
Gemeentelijke projectcode	1210
ARCHIS Onderzoeksmelding	nvt
ARCHIS Vondstmelding	nvt
Archeologische periode	Nieuwe Tijd
Datum Veldonderzoek	5,9 en 11 juli 2012
Plaats / Wijk	Dordrecht/Binnenstad
Toponiem / Straat	Steegoversloot 18
Gemeente	Dordrecht
Provincie	Zuid-Holland
Kaartblad	38C
RD-(centrum)coördinaat	105.572 / 425.496
Kadastrale gegevens	Perceelnr. 961
Opdrachtgever	nvt
Uitvoerder(s)	Gemeente Dordrecht, Sector Stadsontwikkeling / Afdeling Ruimtelijke Realisatie/Archeologie Medewerker: dhr. M.C. Dorst Bouwbedrijf Visser
Autorisatie rapport	mevr. J. Hoevenberg (senior archeoloog)
Bevoegde overheid	Gemeente Dordrecht
Digitale archivering	Archief Ruimtelijke Realisatie/Archeologie (www.dordrecht.nl/archeologie)/e-depot Nederlandse Archeologie (http://www.dans.knaw.nl)
Analoge deponering	Archief Ruimtelijke Realisatie en het Stadsdepot/ Erfgoedcentrum DiEP

2. Gegevens onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied bevindt zich in de historische binnenstad van Dordrecht en betreft het pand aan het Steegoversloot 18 (afb. 1 en 2). In het pand is het huidige vloerniveau verlaagd waarbij een grondpakket van circa 60 cm is ontgraven.

Afb. 1. De locatie in Dordrecht (rood).

Afb. 2. De locatie aan het Steegoversloot in detail (rood).

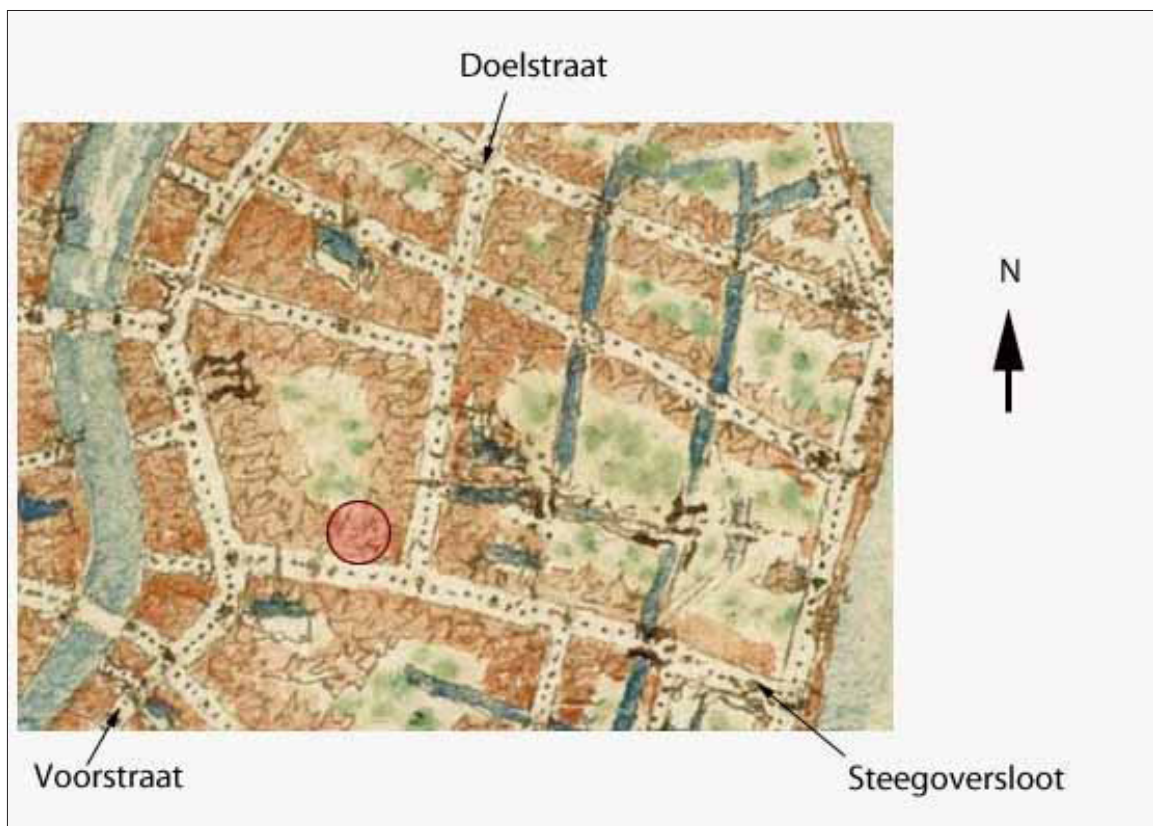
3. Resultaten vooronderzoek

Historische gegevens

Het plangebied bevindt zich net ten oosten van vermoedelijk één van de oudste bewoningslinten van Dordrecht, namelijk de Voorstraat. De locatie is gelegen aan de zogenaamde Landzijde van de stad. De Steegoversloot, die al in 1325 in een historische bron wordt genoemd, was één van de middeleeuwse uitvalswegen die in oostelijke richting naar de Vest liepen.² Net ten zuiden is de zijstraat Doelstraat aanwezig. Deze loopt in noordelijke richting naar de Marienbornstraat. Dit was waarschijnlijk een dwarsgang naar de Kloveniersdoelen, ook wel Kleine Doelen genaamd.

Het is niet duidelijk of er gedurende de Late Middeleeuwen al sprake is van bebouwing op de onderzoekslocatie.

Op de oudst bekende kaart van Jacob van Deventer uit circa 1550 is aan weerszijden van de Steegoversloot bebouwing weergegeven, waarvan de achterzijden uitkomen op een onbebouwd terrein (afb. 3).

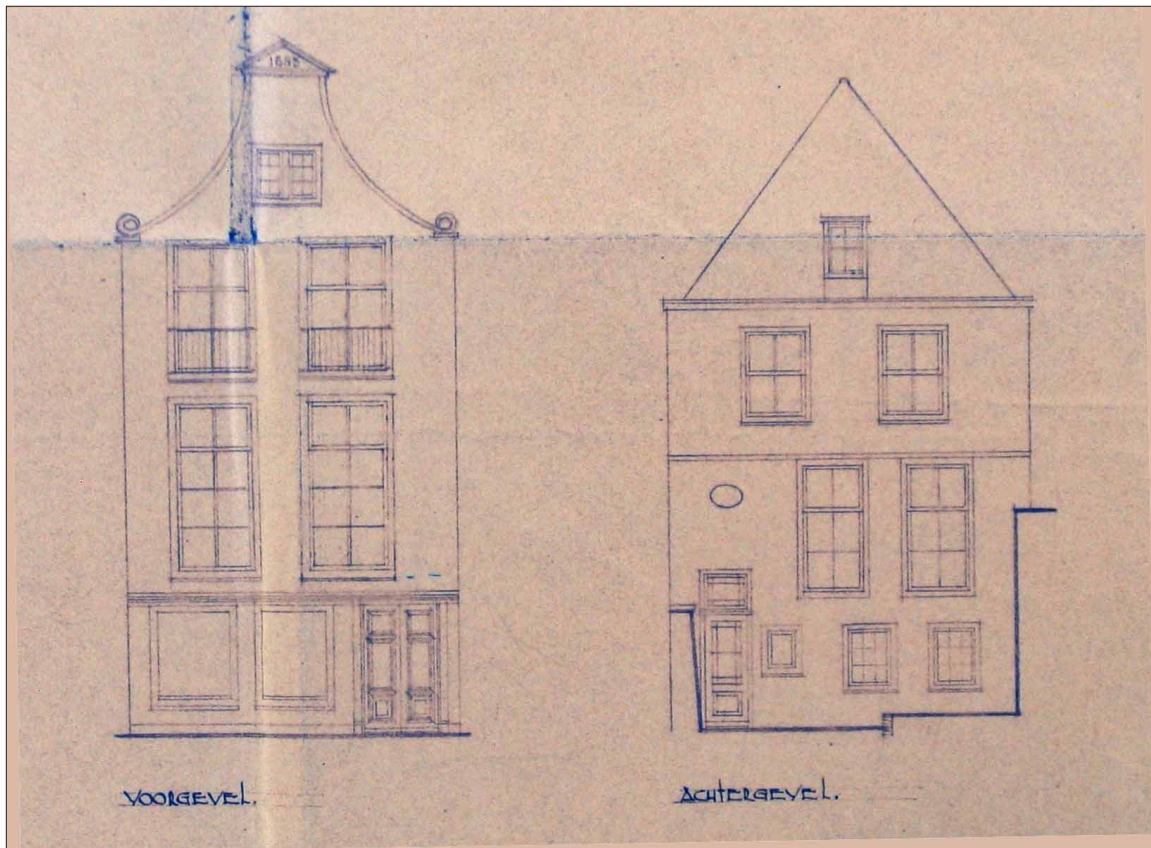

Afb. 3. De locatie van het plangebied (cirkel) bij benadering weergegeven op de kaart van Jacob van Deventer uit circa 1550. Op de locatie is bebouwing aangegeven.

Gedurende de 17e eeuw is deze bebouwing mogelijk grondig verbouwd of wellicht (bovengronds) geheel vervangen. Op een verdwenen jaarsteen in de voorgevel stond het jaartal 1683 vermeldt.³

² Van Baarsel 1992, 109

³ Sigmond 2011.

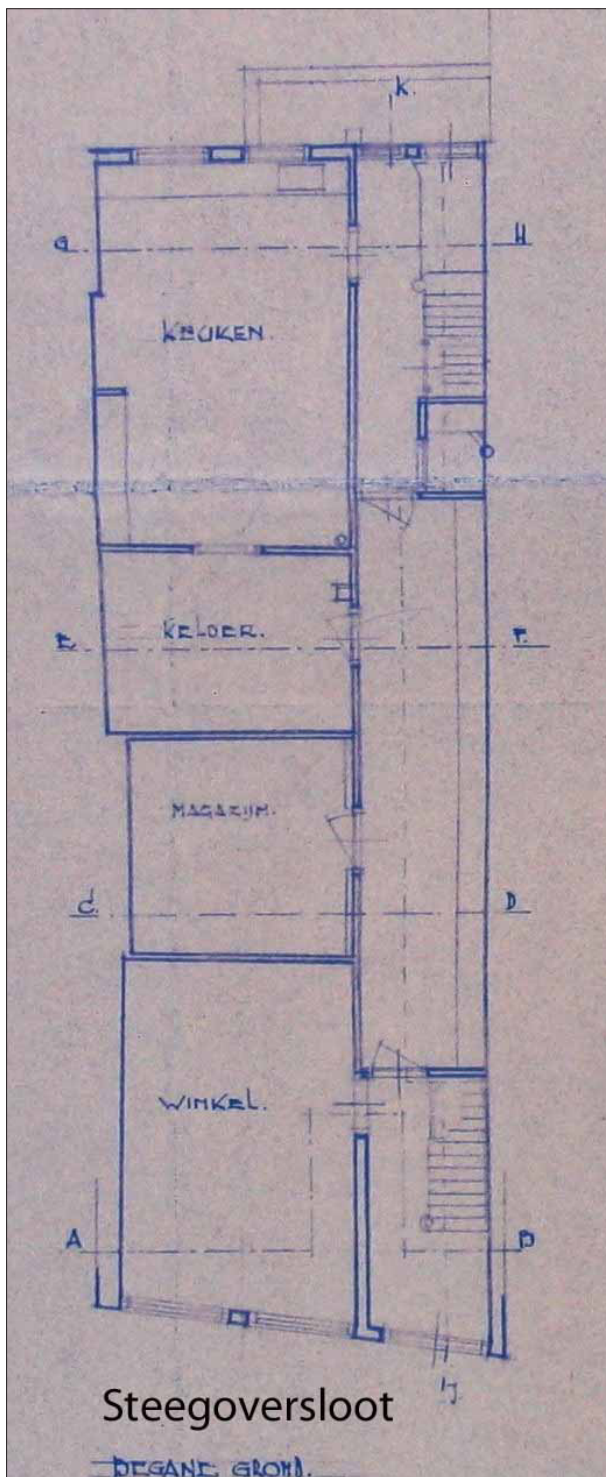
Afb. 4. Een tekening van de voor- en achtergevel van het pand Steegoversloot 18 uit 1932.

Mogelijk blijft deze bebouwingssituatie vrijwel onveranderd tot ten minste de eerste helft van de 19^e eeuw (afb. 4).

Afb. 5. De locatie van het plangebied (rood) weergegeven op een kadastrale minuut die de situatie omstreeks 1811-1832 weergeeft.

Op een kadastrale minuut die de situatie weergeeft van 1811-1832 is te zien dat er sprake is van een lang pand met het kadastrale nummer 961 met een klein achtererf daarachter. Het perceel 961 wordt omschreven als een: "huis, pakhuis en erf, met een grootte van precies 2 are". De eigenaar was de *wijnkooper* Jan de Koningh Jacobszn., die het tot 1855 bezat.⁴ In of kort vóór 1925 was het pand verworven door Heinrich Friedrich Schaap uit Buiksloot. In 1929 laat hij een deel van het pand slopen en een jaar later werd het pand verkocht. Tijdens de sloop zijn vermoedelijk de lage aanbouwen aan de achterzijde verdwenen. Op de kadastrale legger van eigenaar H.F. Schaap is de aanduiding huis, pakhuis en erf na 1928 gewijzigd in: "huis en tuin." Op de tekeningen van de bestaande situatie in 1936 zijn deze aanbouwen aan de achterzijde inderdaad niet langer aanwezig (afb. 6).⁵

Afb. 6. Plattegrond van het pand uit 1936 met een korte indelingsbeschrijving.

4 Sigmund 2011.

5 Sigmund 2011.

4. Veldonderzoek

4.1 Doel

Tijdens het onderzoek zijn de bebouwingsresten gedocumenteerd die door de graafwerkzaamheden zouden worden verwijderd. Daarnaast zijn er twee boringen gezet waardoor de bodemopbouw op de locatie is bepaald. In het veld zijn de locaties van ondergrondse objecten vastgelegd door deze in te meten aan de hand van de bestaande binnenzijdes van de gevelmuren. Het veldwerk heeft plaatsgevonden op 5, 9 en 11 juli 2012.

4.2 Onderzoekresultaten

Allereerst zal de bodemopbouw worden besproken, gevolgd door de archeologische aspecten.

Bodemopbouw

Een geïnterpreteerd, lithostratigrafisch profiel is afgebeeld in afbeelding 7. De aangetroffen bodemafzettingen zijn, van beneden naar boven, in te delen in de volgende vier lithostratigrafische eenheden.

Klastisch pakket 1

Het diepst aangeboorde pakket bestaat uit grijsbruine tot grijze, licht zandige klei met venige banden. Van dit pakket is alleen de top aangeboord, de dikte is niet bepaald (afb. 7). De top ligt aan de Steegoverslootzijde op -2,4 m – NAP (B2) en in het achterhuis op -1 m – NAP (B1). Het hoogteverschil is veroorzaakt doordat er aan de straatzijde sprake is van verzakking door de dikkere ophogingspakketten die hierop aanwezig zijn. De afzetting betreft een stroomgordel- of komafzetting die mogelijk geassocieerd kan worden met de watergang die in de middeleeuwen Thure(drith) genoemd werd. Het pakket dateert van vóór de aanvang van de bewoning in de Middeleeuwen.

Antropogeen pakket A

Op het bovengenoemde pakket is een laag grijze/grijsbruine licht zandige klei aanwezig. Het pakket is sterk humeus (venig) en bevat veenbrokjes, houtjes en mest. Aan het Steegoversloot ligt de top op 0,25 m – NAP en heeft het pakket een dikte van 215 cm. In het achterhuis ligt de top op 0,08 m NAP en is het pakket 115 cm dik. In het dieper gelegen traject was in boring 1 een fragmentje roodbakkend aardewerk aanwezig en in het bovenste een scherf grijsbakkend aardewerk. In boring 2 is een deel van een kaak met tand van een varken aangetroffen.⁶ Gezien de aanwezigheid van grijsbakkend aardewerk kan het pakket mogelijk gedateerd worden in de periode vóór 1500. Het pakket betreft een antropogeen ophogingspakket dat vermoedelijk dateert uit de Middeleeuwen.

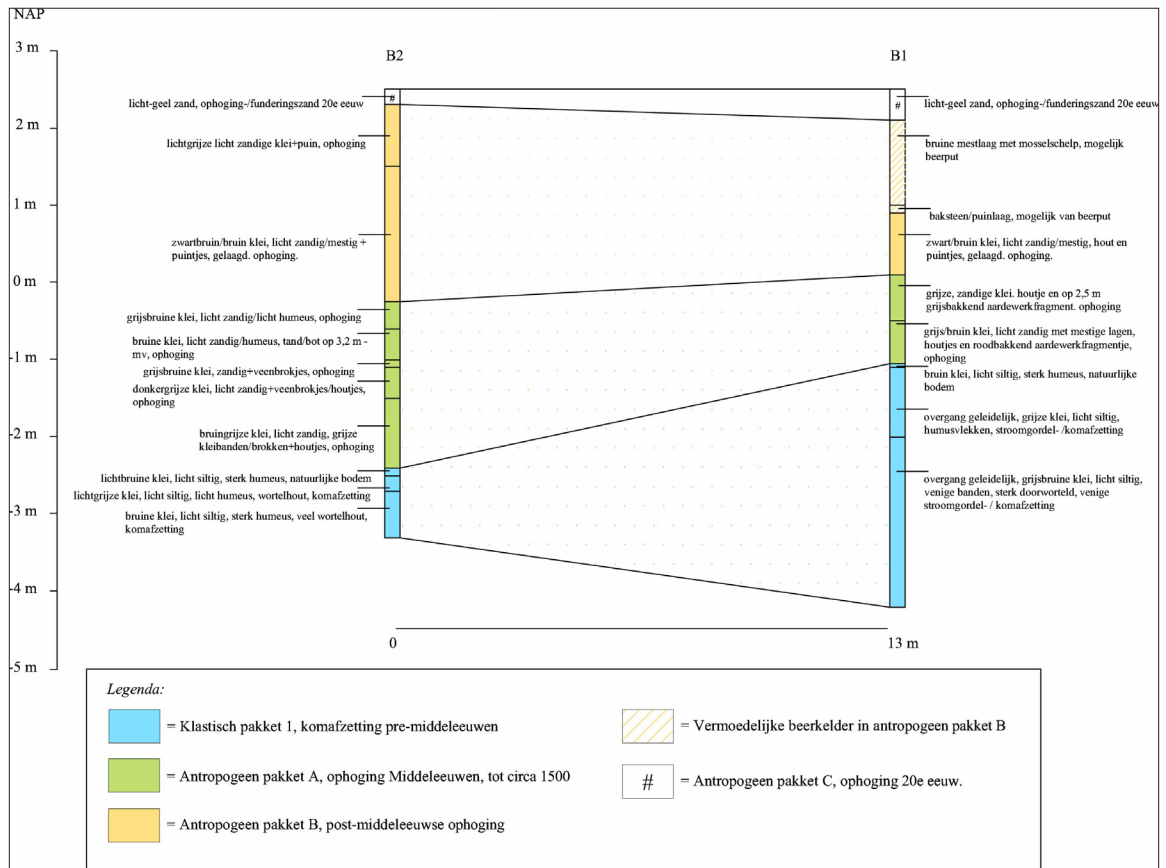
Antropogeen pakket B

Hierop is een laag zwart/bruine zandige en mestige klei aanwezig. Het pakket is gelaagd en in sommige lagen zijn houtresten en stukjes (baksteen)puin aanwezig. De top van het pakket ligt direct onder het 20^e – eeuwse zandpakket en is circa 250 cm dik. In het achterhuis was in de top waarschijnlijk een beerput/-bak aanwezig. Hier ligt een 110 cm dikke laag mest met mosselschelp (*Mytilus edulis*) met daaronder een baksteen of puinlaag. Het pakket betreft een antropogeen ophogingspakket dat zal dateren uit de Nieuwe Tijd, vermoedelijk vanaf circa 1500. Gezien de gelaagdheid is er waarschijnlijk sprake van een pakket dat over een langere periode is ontstaan door het geleidelijk ophogen van het achterhuis (en/of -erf).

Antropogeen pakket C

De bovenste 40 cm van het huidige kelderniveau bestaat uit geel zand dat is aangebracht als funderingszand van de aanwezige (grijsbakkende) plavuizen vloer. Het dateert waarschijnlijk uit de 18^e – 19^e eeuw.

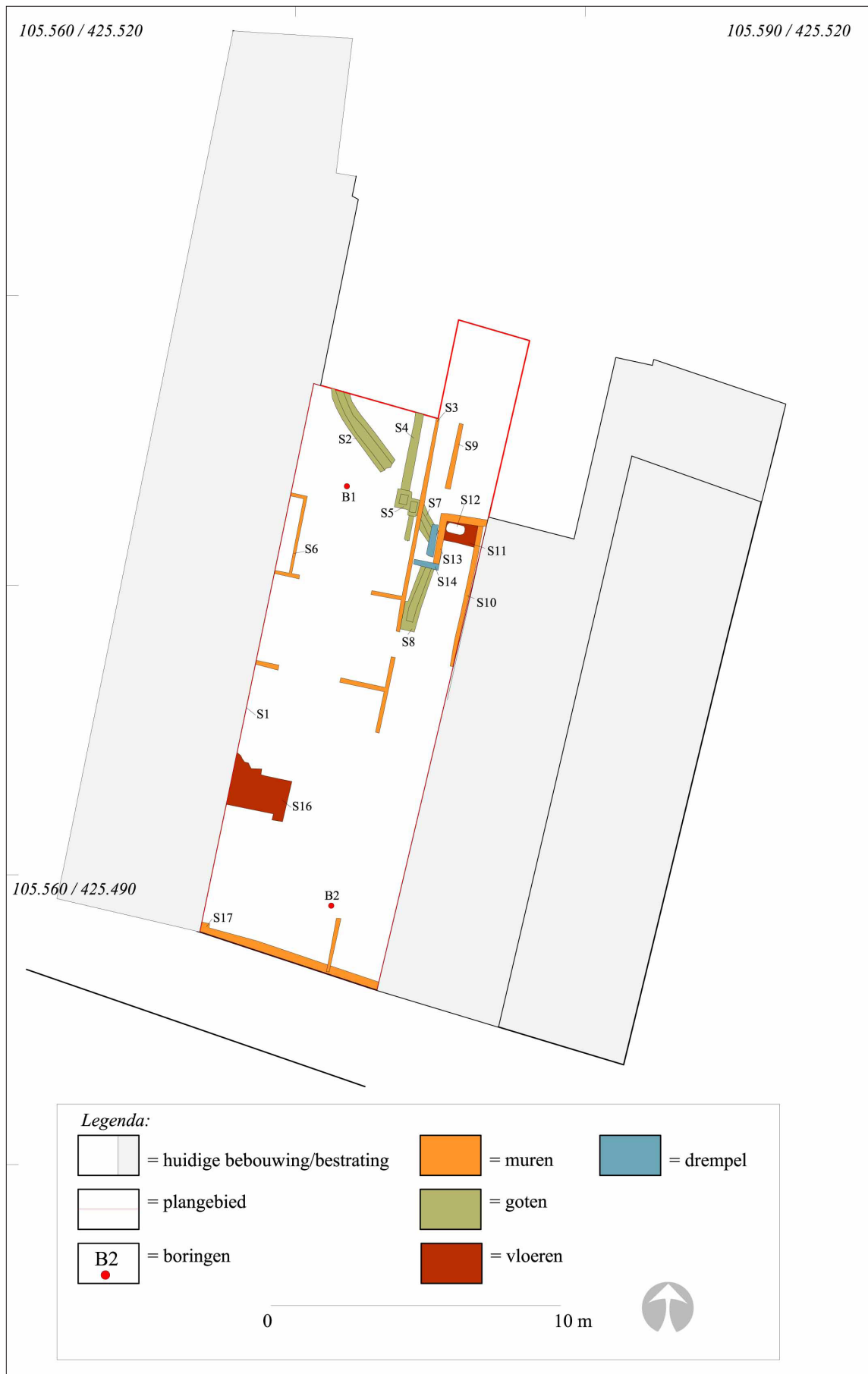
6 Determinatie mevr. D.B.S. Paalman, gemeente Dordrecht.

Afb. 7. Een geo-archeologische interpretatie van de bodemopbouw in het onderzoeksgebied Steegoversloot 18. Voor de ligging van de boringen, zie afb. 8.

Archeologie

Tijdens het onderzoek zijn muren, goten en vloeren uit de 17^e – 20^e eeuw aangetroffen (afb. 8).

Afb. 8. Een overzicht van de aangetroffen sporen in het pand aan het Steegoversloot 18.

De (ondergrondse) zij- en voorgevels van het pand bestaan uit gele en rode bakstenen met een formaat van circa 18/19x10x4/5 cm. Deze dateren vermoedelijk uit de 17e eeuw.⁷ Het restant van een plavuizenvloer in het voorhuis (S16) kan mogelijk gedateerd worden in de 17e of 18e eeuw.⁸

De andere vloer, binnenmuurtjes en goten, dateren uit een latere periode. De goten S2, S7 en S8 waren in eerste instantie één afvoergoot die later is vervangen door een 20e –eeuwse stortput en goot (S5 en S4). Op basis van de vondsten in de vulling van gootdeel S2 kan hiervoor een sluitdatering worden aangenomen in de tweede helft van de 19e eeuw.⁹ De goot was waarschijnlijk, ten dele, de afvoer van het toilet dat tegen de oostgevel aanwezig was. Hier was een vloer (S11) met een ingegraven gietijzeren bak (S12) aanwezig. De bak was 50 x 30 cm en had een hoogte van 20 cm. Aan de onderzijde waren vier pootjes aanwezig en op de korte zijdes waren horizontale handvatten aanwezig (afb. 9). Inwendig bevond zich een dikke kalkconcretie waarin een aantal metalen voorwerpen aanwezig was.¹⁰ Waarschijnlijk was dit een kolenbak die met een bepaald doel is hergebruikt in het toilet. Mogelijk diende het als waterslot.

De constructie kan gedateerd worden in het laatste kwart van de 19e en eerste kwart van de 20e eeuw.

Afb. 9. De ingegraven gietijzeren bak die is gebruikt in de constructie van het toilet (S12), met links in detail de bak gezien van bovenaf. Gezien in noordelijke richting.

Bevoegde overheid

De bevoegde overheid voor deze waarneming is de gemeente Dordrecht. Voor vragen over de in dit rapport verwoorde resultaten dient contact opgenomen te worden met dhr. M.C. Dorst, senior archeoloog Bureau Monumentenzorg en Archeologie (tel. 078-770 4904).

7 Muren spoornummers S1 en S17.

8 Spoor 16: ongeglazuurde plavuizen van roodbakkerd aardewerk 16x16x4 cm. Top op circa 2,5 m NAP.

9 Vondstnummer 1: een scherp roodbakkerd aardewerk, een scherp faience, een steelfragment van een pijp, een zwarte facetgeslepen kraal/knoop, een porseleinen knoop.

10 Vondstnummer 2: 2 metalen (haar)pinnen, 1 veiligheidssplend, 3 naalden, 1 ijzeren spijker, 1 koperen nagel en 1 gevlochten stuk koperdraad met oog.

Literatuur

Hendriks, J. en J. Koonings, 2001: Van der stede muere. Beschrijving van de stadsmuur van Dordrecht. Vereniging Oud-Dordrecht, Dordrecht.

Sigmond, C., 2011: Bouwhistorische verkenning Steegoversloot 18, Dordrecht. Rapportage bouwhistorisch onderzoek.

Begrippen en afkortingen

antropogeen	Door mensen gemaakt/gedaan/uitgevoerd, i.i.t. natuurlijk
Bergsche Veld	Zoetwatergetijdengebied ten zuiden van de stad Dordrecht, ontstaan na de Sint Elisabethsvloed van 1421 (verwijst naar Geertruidenberg, later Biesbosch genoemd).
brakwaterkokkel	Gidsfossiel voor de afzettingen van de Sint Elisabethsvloed 1421, zeker als deze tweekleppig en in levenshouding wordt aangetroffen. Het gaat om de tweekleppige <i>Cerastoderma glaucum</i> .
crevasse(afzetting)	Oeverwaldoorbraak (rivier) waarbij (opnieuw) zand is afgezet. Door de doorbraak is een afzetting ontstaan met sediment uit de oeverwal. Crevasse-afzettingen zijn hoger gelegen plekken in het landschap.
detritus	Substantie bestaande uit organische resten van planten en dieren.
donk	Rivierduin of natuurlijke verhoging in het landschap
Formatie van Echteld	Afzettingen vanuit rivier
Formatie van Nieuwkoop	Veenpakket (Hollandveen Laagpakket)
Formatie van Naaldwijk	Afzettingen vanuit zee
Grote Waard	De Grote of Hollandsche Waard was een landbouwgebied in Holland, aan de grens met Brabant. De waard ontstond in de 13 ^e eeuw, na afdamming van de Maas bij Heusden en Maasdam en het aanleggen van een ringdijk. De Grote Waard omvatte de gebieden die tegenwoordig bekend staan als het Land van Heusden en Altena, het Eiland van Dordrecht, het oostelijk deel van de Hoeksche Waard en een stukje Noord-Brabant, ongeveer van Heusden tot Moerdijk.
hil/werf/terp	Woonheuvel of kunstmatige door mensen opgeworpen verhoging in het landschap.
indicator	Aanwijzing
inversierug	Oeverwallen en kreekbeddingen klonken gedurende de middeleeuwse ontginningen door hun grovere materiaal minder in dan de slappe, fijne klei ertussen, waardoor ze nu nog als ruggen in het landschap herkenbaar zijn. Deze 'omkering' in het landschap (oorspronkelijk een geul, nu een rug) wordt ook wel inversie (inversieruggen) genoemd.
klastisch	Verweerde/geërodeerde fragmenten van gesteente die zijn afgezet door water en wind
Merwededek	Gelaagd pakket klei-en zandafzettingen vanuit de rivier de Merwede, na de Sint Elisabethsvloed van 1421 (Formatie van Echteld). Specifiek voor het Eiland van Dordrecht.
Sint Elisabethsvloed	Stormvloed waarbij de zeedijk van de Grote Waard bij het dorp Wieldrecht doorbrak en de Grote Waard verdrook, 18-19 november 1421.
AMK	Archeologische Monumenten Kaart

ARCHIS	Archeologisch Informatie Systeem
AWN	Archeologische Werkgemeenschap Nederland
CHA	Cultuur Historische Atlas, provincie Zuid Holland
IKAW	Indicatieve kaart Archeologische Waarden
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
Mv	Maaiveld (loopoppervlak)
NAP	Normaal Amsterdam Peil (hoogtemaat)
NEN	Nederlandse Norm
PvA	Plan van Aanpak
PvE	Programma van Eisen
RCE	Rijksdienst Cultureel Erfgoed